

Heybeliada ve Boraks: “Gözlerini Aç! Altın Göreceksin!”

Heybeliada and Borax: “Open Your Eyes! You Will See Gold!”

ÖZET

Heybeliada, İstanbul Adaları içinde eni 2,7 kilometre, boyu 1,2 kilometre olan ve İstanbul’a yaklaşık 10 mil uzaklıkta yer alan dokuz takımadadan biridir. Büyüklüğü açısından ikinci sırada, konumu açısından da Adalar’ın merkezinde yer almaktadır. Ada’yı birbirine bağlayan dört liman vardır. Bunlar arasında Çam Limanı ve Bahriye Limanı stratejik önem taşıdıkları için en önemlileridir. Eski zamanlarda Çam Limanı’nda bakırla karışık demir yatakları bulunduğundan dolayı Yunanca “bakır” anlamına gelen “Halki” sözcüğü buradan gelmektedir. Muhtemelen boraks Heybeliada’da madeni minerallerin en önemlisi olmalı ki bu yüzden kadim zamanlardan beri Çam Limanı kazıla kazıla Ay biçimini almıştır. Ayrıca bakır cevherinde altın oranının çok yüksek olmasından dolayı Aristoteles’in bu değerli kaynaktan bahsettiğine dair rivayetler söz konusudur. Eskiden altındaki bakırın değeri o denli önemliymiş ki heykeltıraş Sikionios’un bu madenden yaptığı Apollon heykelini seyredenlerin bakışları keskin olurmuş. Arzu dolu bu iştahlı bakışlar bir süre sonra daha keskin bakışları doğurmuş ve zamanla şu deyimini ortaya çıkmasına yol açmış: “Gözlerini aç! Altın göreceksin!” Bugün bu mitik sözlerden dolayı Heybeliada’ya uzaktan bakıldığında Değirmen ve Ümit Tepeleri’nin Ada’ya âdeta yere bırakılmış ‘heybe’ görünümü kazandırdığından olsa gerek buraya zamanla Heybeliada denilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Heybeliada, Çam Limanı, Boraks, Vladimir Petroviç Davidov, Aristoteles

ABSTRACT

Heybeliada, one of the nine islands located approximately 10 nautical miles from Istanbul, is 2.7 kilometers wide and 1.2 kilometers long, making it the second-largest in size and centrally positioned among the Istanbul Islands. The island is connected by four ports, with Çam Limanı and Bahriye Limanı being the most strategically significant. The name "Halki," meaning "copper" in Greek, originates from the ancient discovery of copper-iron deposits in Çam Limanı. Particularly, borax should be the most important mineral resource in Heybeliada, evident from the excavation over time, shaping the port in the form of a crescent moon. Legends mention Aristotle's reference to these valuable resources due to the remarkably high gold content in copper ore. The value of copper beneath gold was so significant that observers viewing the Apollo statue sculpted by Sikionios from this ore had keen eyes. These eager and greedy gazes led to an old saying: "Open your eyes! You will see gold!" Today, the distant appearance of Heybeliada reflects a 'saddlebag' image, seemingly dropped to the ground by the Değirmen and Ümit Hills, potentially contributing to the eventual naming of the island as Heybeliada, inspired by these mythical words.

Keywords: Heybeliada, Pine Port, Borax, Vladimir Petroviç Davidov, Aristoteles

GİRİŞ

İstanbul Adaları; Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedefada, Kaşıkada, Sivriada, Yassıada ve Tavşanada olmak üzere toplam dokuz takımadadır. Tabii bir de bu takımadaların hâricinde İstanbul’un Kadıköy ilçesinde Bostancı açıklarında dört ayrı kayadan oluşan batık Vordonos adacıkları vardır ve pek çok insana göre burası bakışların dışına dağılmıştır. Zira bu adacıklar dikkât çekmeyecek kadar bir su kabarcığından farksızdır. Burası Bizans Dönemi’nde Temmuz 1010’da yaşanan büyük depremle sular altında kalmış, Ada sakinleriyle birlikte sulara gömülmüştür. Sonraları yapılan kazı çalışmalarında sadece bu batık adacıklara özgü olmak şartıyla İstanbul Adaları için böylesi bir riskin söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Kazı çalışmalarından elde edilen bulgular toplam dokuz takımadayı kapsayan İstanbul Adaları’nın granit taşın üstünde olduğunu doğrulamaktadır. Tabiatla büyük kristaller hâlinde bulunan granit taşın en önemli özelliği kırılıp farklı boyutlarda parçalara ayrılabilmesidir. Söylenenlere göre “bir zamanlar” denizin içinden geçen ve Heybeliada’dan Yalova’ya dek uzanan doğal kaynaklı mineral yataklar varmış ve zamanla fay kırılmalarıyla birbirlerinden ayrılmışlar. Buna rağmen Batık Vordonos adacıkları ise granit değil alüvyon tabakaya sahiptir ve sanki ‘kayıp ada’ şeklinde tarihin hatıraları arasına gömülmüştür. Kırılgan, hassas, narin ve edilgen hâlde bu Batık Vordonos adacıkları hâlâ her an gitmeye hazırdır. Oysa tam anlamıyla denize gömülmemiş, âdeta suyun öbür yüzünde kalıp soluk gölgesiyle yalnızca bir yüzü kayıplara karışmıştır. Suya damlayan su zerresi gibi sanki hâlâ “buradayım” der gibidir; durağan, devinimsiz ve istemsizce bir su kabarcığı kıpırtısızlığında orada öylece durmaktadır.

Rus gezgin Vladimir Petroviç Davidov, 1835 yılında İstanbul seyahatleri sırasında İstanbul Adaları ve nispeten Heybeliada’ya ilişkin şöyle bir not düşmüştür:² “Denizden bakınca Adalar verimsiz ve dağınık görünüyor. Topraklarının hakiki niteliği de öyle. Orada burada üzüm bağları mevcut. Şimdilerde Ada ticari işleri ve kendi aralarındaki alış veriştten yorgun düşerek üç günlüğüne buraya dinlenmeye gelen Rumlar ve Peralılar ile meskûn.

¹Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

² Ünal, “Vladimir Petroviç Davidov’un seyahat notlarına göre 1835’te İstanbul”, s.551.

Serhat Soysökerçi¹

How to Cite This Article

Soysökerçi, S. (2023).

“Heybeliada ve Boraks:

“Gözlerini Aç! Altın

Göreceksin!””, Journal of Social,

Humanities and Administrative

Sciences, 9(71):4107-4111. DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JOSH>

AS.74156

Arrival: 12 October 2023

Published: 31 December 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

Tepelerde yıkılmaya yüz tutmuş manastırlar görünüyor. Sahildeki meskûn yerlerse dış görünüşleri itibarıyla Yunanistan'da gördüğüm manzaraları hatırlatıyor.” Davidov’un Roma’dan başladığı ve yolculuğunu tamamladıktan sonra *Doğu Seyahatleri* adını verdiği bu gezisi gözlem niteliği taşımaktadır. Bu gezi Yunanistan, Ayronoz³ ve Türkiye’yi kapsar. Davidov seyahat notlarının en geniş kısmını İstanbul’a ayırmıştır. Ayasofya başta olmak üzere dinî ve kültürel mâbetleri, tekkeleri, sarayları, hanları, pazar ve mesire yerlerini, bir de neredeyse bütün Rus gezginlerin mutlaka temas ettikleri Yedikule Zindanını dikkatli bakışlar içinde betimlemiştir.⁴ Aslında çok fazla yer vermediği Heybeliada’ya ilişkin gezi notlarında bu bölge florasının dağınık vaziyetinden pek bir şey kaybetmediğini söylese de, ilginç şekilde bugünün betonlaşmasını başka sorunla dile getirmiştir. Ona göre sorun, insanların Ada’yı dağınık tarım arazisinden dolayı terk etmeleridir. Nihayet bu büyük göç hareketinden sonra iskeleden başlayıp dik yamaçlara uzanan bütün çamlık ormanlar ve mis kokulu amberler ‘sevgili yalnızlığa’ bürünmüştür. Geçmişte kent “itimi” şeklinde insanı ‘tecrit’ eden Heybeliada bugün âdeta sayfiye yeridir. Ancak Davidov’un gözlemleri esnasında İstanbul Adaları sadece sayfiye yerler değildi ve burada ağırlıklı olarak gayrimüslim sınıf yaşıyordu. Ayrıca Ada atlarıyla değil eşekleriyle meşhurdur. Yakın zamana kadar Heybeliada eşeği bol olan bir Ada’ydı. Ömrünün en verimli yıllarını burada tüketen ve *Heybe*’nin çamlı hörgücüne muhteşem uzletle çekilen yazar Hüseyin Rahmi Gürpınar da, *İki Hödüğün Seyahati* adlı öyküsünde, “Arabistan’da devenin önemi neyse Adamızda da eşeğin değeri odur”⁵ diye yazmıştır. Ancak Davidov, eşeklerin yok oluşlarını değil de Ada’dan gerekli verimin alınmamasını tarım arazisinin bozulmasına bağlamaktadır. Onun tek derdi ve serzenişi budur. Öyleyse, Heybeliada’da kırsal bozulma yaklaşık iki asırdan çok da eski değildir. Davidov’a göre birkaç manastır hâriç kiliseler tam anlamıyla koruma altında olmadığı gibi, tarım alanları da gerekli titizlikte korunmamıştır. Tabii Davidov gibi yabancı gözlemci için bu bozulmuşluğun arka planı subliminal açıdan dini sebeplere bağlanabilir. Ancak her ne sebeple olursa olsun bu durum bölgenin ekonomik ve stratejik açıdan “bakır zengini” bir floraya sahip olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Bu ise anlatılarla, söylencelerle, efsanelerle, gerçek ve fantazilerle iç içe geçmiş kadim sözlü tarihinin bir uzantısıdır.

BORAKS: “GÖZLERİNİ AÇ! ALTIN GÖRECEKSİN!”

Oksijen, sodyum, su ve bor elementlerinden oluşan ve doğal mineral kaynağı olan boraks, *Halki* anlamına gelen bir bakır taşıdır. İlkçağ kaynaklarına göre İstanbul’un tarihsel topografyasını belirlemek için 1545’te bu kente gelen Fransa Krallığı’nda görevli ve Rönesans Çağı yazarlarından arkeolog Pierre Gilles, güneydeki Çam Limanı koyunun etrafında bakır, bakır taşı ve *lacivert taşı*⁶ kazılarında atılan mavi kalıntılarla dolu yığınlar olduğundan bahseder. Gilles bu konuda şu tespitte bulunmuştur:⁷ “Kalıntılar arasında iyi cins lacivert taşı ve saf bakır taşı topladım. Eğer o sığ yerler kazılırsa kuşkusuz Aristoteles’in övdüğü altın bulunacaktır. Kazı yığınları, sözü edilen koyun yukarısında ve Ada’yı güney denizinden kuzeye kesen vadinin eteklerindedir; vadinin sırtına doğru yükselen orta bölümünde, Yunan dinine ait (Ortodoks) manastır vardır ve orada büyük *biropus signinum*⁸ çeşme, sırtın doğuya bakan tepesinden akan suyla doludur.” Roma Dönemi’nde *opus signinum* anlamına gelen “düzensiz çakıl taşları” ve “seramik kırıkları” yapı zemininde harç olarak kullanılmış ve bu çeşmelerin mimari görünümüne de yansımıştır. İlkçağ kaynaklarına göre Heybeliada’da bakır, demir ve bakırtaşı madenleri olduğunu gösteren kaynaklar epey fazladır. Aristoteles’in böyle bir zenginlikten bahsettiğine dair kayıtlara da rastlanmaktadır.

Rivayetlere göre Aristoteles, Khalkedonlular (Kadıköylüleri) Adası diye bilinen Demonisos Adası’nın ismini burada yaşayan Demonisos adlı kişiden aldığını söylemektedir. Örneğin Peloponez’de Sikiyona Apollon Anıtı bu şahsın ismini alan Demonisos bakırından dökülmüştür. Bu konuda Aristoteles altın ayarında kıymetli sayılan ve bakır madeni işleten bir kişiden bahsetmektedir.⁹ Ancak bu kişinin madenin sahibi mi yoksa çalışanı mı olduğu bilgisi kesin değildir. Bu bölge yoğun olarak *kyanos* (lapis lazuli), *khrysokolla* (boraks; bakırtaşı) madenlerine sahiptir; bunun en iyisi altın fiyatına ulaşır. Öte yandan bu değerli maden göz tedavisinde kullanılan ilâçtır. Anı ve biyografi yazarı Nejat Gülen, *Resimlerle Heybeliada* adlı eserinde, bütün bakır cevherlerde olduğu gibi Çam Limanı’ndaki bakırın da altın olduğundan bahseder. Rivayete göre bu bakırda altın oranı çok yüksekmiş, ayrıca göz hastalıklarına da iyi gelirmiş. O denli etkiliymiş ki, heykeltıraş Sikionios’un bu madenden yaptığı Apollon heykelini seyredenlerin bakışları keskin olurmuş. Heykelin görkemli çekiciliğine kapılan dikkatli bakışlar öyle keskin bakışlar doğurmuş ki bu da zamanla şöyle bir deyim ortaya çıkmasına yol açmış: “Gözlerini aç! Altın göreceksin!”

Yunanca *Coronarius* ve *Chrysohalkos* terimlerine karşılık gelen bakırın göz hastalıkları tedavisinde kullanıldığı kesin olarak bilinmiyor. Bu teyide muhtaç tıbbî bir bilgi olmakla birlikte, “altın görenlerin gözlerinin açılması”

³ Yun. Αγιον Όρος; Tr. Kutsal Dağ.

⁴ Ünal, “Rusların hatıralarına göre XVIII-XIV. asırlarında Büyükdere”, s.552.

⁵ Gürpınar, *İki Hödüğün Seyahati*, s.50.

⁶ *Lât*. Caeruleum.

⁷ *De Bosphoro Thraci*, Lyon, 1632, s.375. akt: Erendiz Özbayoğlu, “Heybeliada Yüzey Araştırması”, s.252.

⁸ *Lât*. Opus Signinum. Antik Roma mimarisinde desensiz ya da çakıl taşları, pişmiş toprak kırıkları ya da taş kırıkları ile oluşturulan sade desenli döşeme mozayiktir.

⁹ Albayrak, “Kent müzelerinde barış kültürü: adalar müzesi örneği”, s.35.

placebo etkisi şeklinde yoruma müsaittir. Çünkü bu taşın herhangi bir tedaviye yanıt verdiği modern tıbbı göre saptanabilmiş değildir. Bunun hâricinde denizin iki kulaç derinliğinden çıkarılan bakırlara rastlanmıştır ki meselâ Antik Yunan kenti Sikyon’da (Peloponnesos’taki kent) eski Apollon Tapınağı’nda yer alan heykel bu bakırdan yapılmıştır. Rivayete göre bakırı çıkararak keskin gözlere sahip olurmuş ve bu da şu deyimle özdeşleşmiş: “*Kirpikleri olmayanların kirpikleri çıkar.*” Daha sonra altıncı yüzyıl ortalarında Antik Yunan hakkında coğrafya, mitoloji ve dinî bilgileri içeren çalışmalar yapan Stephanos Byzantios ya da *Bizanslı Stefanos*¹⁰, Heybeliada’da bakır çıkarıldığı mevzusunun bahsetmiş ve Aristoteles’in sözlerini tekrar etmiştir.¹¹ Gerçek şu ki bu tekrarın dilden dile dolaşan mitoslar ve halk efsaneleriyle güçlenmesi ve bu şekilde asırlardır devam etmesi pekâlâ olasıdır. Aslında bilimsel ya da felsefi olsun bu tür tekrarlar dilin söylemine dair bir “düzen” oluşturur. Böylece zamanla bilime ve bilimsel bilgiye ‘inanırlık’¹² etkisi güçlenir. Öte yandan dile dair “düzen” oluşturmak belli bir otoriteyi referans almanın da temel gayesidir ki bu gelenekler ve kültürel alışkanlıkları içeren sözlü tarih anlatıları ile giderek büyür. Öyle ya, belki de Platon’un yazdıkları Homeros’un sözleriydi. Bu sayede Platon onun sözlerini “tekrar” etmiştir. Dolayısıyla zamanın ruhu sınıflandırma arşivi hâlini alır. Her şeyden önce felsefenin sistemli bir şekilde bilimselleşmesini sağlayan Aristoteles’ten bu yana çizgisel tarihin sıralanışı kelimeler arasında belli bir soy düzeni ve öğelerin birleşimini gerektirmiştir. Hepsisi ve her biri “ötekine” göre konum almıştır. Yıldızlar gibi dünyanın geniş ölçekli sentaksında canlı türler de kendilerini birbirlerine göre düzenlemiştir; bitki hayvanla, kara denizle, insan çevresindeki her şeyle. (...) Böylece “benzerlik” denilen şeyler sırası geldiğinde başka benzerlikler oluşturan komşuluğu gerektirmiştir. Bu durumda Kalamış Sahili’nden gökyüzüne baktığımızda yıldızların çokluğu tuzlu suyla karışan deniz rüzgârıyla Heybeliada’ya varıncaya dek uzanır. Ada’ya ulaştığında ise balıkçı teknelerinin ağlarını aydınlatır. Bazen de dev yeni yıldızlardan yayılan morötesi ışınımın hidrojen gazını harekete geçirip gök kubbe denilen sahneyi canlı renge boyar. Hepsisi ve her biri diğerlerine göre yeniden konumlanır. İşte bu durum birbirine bağlı benzerlikler bütünüdür. Bu anlamda her yerde böylesi bütünlük kurulabilir. Kabuklu hayvanın sırtında yosun, geyiğin boynuzunda bitki, insanın yüzünde ot biter; garip bitki biçimli hayvan onu bitkiye olduğu kadar hayvana da benzer özellikleriyle karıştırıp çakıştırır. Hattâ Yunanca *coronarius* terimi aslında *filbahri çiçeği* diye bilinen bir bitkidir ve bu *bakar madeni* ile çakıştırılıp tedavi edici şifa kaynağı hâlini alır. Bu sayede dünya şeylerin evrensel “yakınlığı” olur; ne kadar çok hayvan ya da tabiat ve insan tarafından üretilmiş nesne varsa denizlerde de o kadar balık vardır. Ancak sorun şu ki, “gelecek bin yılda bizleri bekleyen tehlike saldırgan bir köpekbalığından değil de ondan duygusal ve entelektüel yönden kopuşumuz olacaktır.”¹³ Çünkü bizler denizlerin en büyük balığı olduğumuzu ilân ettik. Oysa küçük balık sudaki çöplerden biraz civa sindirir, sonra ondan daha büyük balık onu yiyerek küçük balığın vücudundaki tüm civayı alır. Biraz sonra bu balığı daha büyük balık yutar ve besin zincirinde toplanan tüm civaya egemen olur. İşte bu biziz.¹⁴ Aslında “biraz sonra” diye tabir edilen ‘zamansallık’ evrimcilerin bahsettiği binlerce ve milyonlarca yılda olur. Umberto Eco bunu *zamansal belirsizlik* olarak görür ve bu da rüyaların veya kâbusların anlatıldığı an gerçekleşebilir. Çünkü aynısını masallar da anlatır; *once upon a time*.¹⁵ Hülâsa, deyim yerindeyse bizler okyanusların en büyük balığıyız. Yediğimiz hayvanların hayatları boyunca topladıklarını sindiriyoruz. Buna karşın gene de suda ve yeryüzünde ne kadar varlık varsa göklerde de o kadar varlık vardır. Bunların hepsi ve her biri birbirine denk düşer.¹⁶ Bizler en büyük balık olduğumuzda ise bu denklik değişir. Ne de olsa şeylerin denk düşme bağlantısı belki kimilerine göre Newton’un gizli bir ikinci yaşamı olduğunu gösteriyordu. Çünkü Newton simya ile doğrudan uğraşıyordu. Bu onun için uluorta bir istek ve gelişigüzel bir heves değildi. Kütüphanesinde 270 kitabın yarısından fazlası simya, mistisizm ve büyü ile ilgiliydi.¹⁷ Fakat gene de güneşin altında yeni bir şey yok! Çünkü “Paracelsus’un Adamı” on yedinci yüzyılda olduğu gibi bugün de hâlâ yıldızların asılı durduğu yerdedir ve dünyaya düşmüş ya da atılmıştır. Bitmek bilmez keşiflerle kendini bilim insanı olarak izah ettiği “Paracelsus’un Adamı” ile insanın yıldızlara bağlılığı, “balıkçının balıkçıya veya av hayvanının avcıya”¹⁸ bağlılığı olabilir mi? Bu karmaşıklığın ana sebebi bilimin, mitosların, efsanelerin ve kurguların iç içe geçmesidir. O hâlde gezegenimiz *Paracelsus’un Adamı* gibi çizgisel şekilde ilerlemektedir. Peki ama buna gerçek mânâda ve hakikat düzeyinde uygarlık ve ilerleme diyebilir miyiz? Herhalde bu olsa olsa denize düşen *yıldızların* yansımasından biraz daha risk alıp “açılmak” olmalıdır. Zira dünyanın neresinde olursa olsun her balıkçı olup biten hiçbir şeye bilimsel bir kanıt getirmez, buna gerek de duymaz zaten. Hepsisi ve her biri yıldızlara bakar; ağlar, tebessüm eder, bazen de denize tükürür. Kadim çağlara damga vurmuşcasına toplayıcılık ruhunu denizlerde arar. Balık avcısı olduğundan ağını denize atar ve balıkları toplar. Gerçekten de her balıkçı değişen hayatın değişmez yazgısı olan *avcı-toplayıcı*dır. Böylece tarım, sanayi ve bilgi devrimi şeklinde sınıflandırılan “düzen” safsata hâlini alır. Çünkü hâlâ *avcı-toplayıcı* hayatımızın içinde, tam

¹⁰ Yun. Στέφανος Βυζάντιος

¹¹ Özbayoğlu, a.g.e., s.252.

¹² Bu *narrative* bir etkidir ya da anlatı esasına dayanır.

¹³ Fowles, *Ağaçlar*, s.61.

¹⁴ Barnard, *Beyni Güçlendiren Besinler*, s.53.

¹⁵ Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, s.26.

¹⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.47.

¹⁷ Lloyd ve Mitchinson, *Nasıl Bilirdiniz?*, s.28.

¹⁸ Foucault, a.g.e., s.50.

merkezindedir. Demekki Heybeliada'da boraksın altın ayarında olduğunu ve şifa verdiğini söylemek, fantastik imgelerle dolu bilimsel arayışın da iç içe geçmiş karmaşaların ürünü olduğunu göstermiyor mu?

SONUÇ

Heybeliada geçmişte pek çok ünlünün ayak baktığı kızıl topraklardır. Bunlardan biri de kızıla çalan bakır topraklarda çocukluğu geçen Lefter'dir. Burası onun top koştuğu topraklardır. Lefter'in top peşinden koştuğundan olsa gerek ismi Rumca "özgür" anlamına gelen Eleftherios'tur. Ne var ki önce o topun peşinden koşmuş, şöhretle beraber top onun peşinden koşmaya başlamıştır. Bu yüzden bu topraklar sadece kerameti kendinden menkul topraklar değildir. Benzer şekilde Aziz Nesin de Heybeliada'da doğmuş olmaktan şöyle bahseder:¹⁹ "Seçmek elimde olmadığı için çok uygunsuz zamanda doğmuşum. Birinci Dünya Savaşı'nın en kanlı, en ateşli günleri 1915'te. Gene seçmek elimde olmadığı için yalnız uygunsuz zamanda değil uygunsuz yerde doğmuşum: Türkiye'nin en zenginlerinin oturduğu İstanbul Adaları'ndan Heybeliada'da. Burası zenginlerin yazlığıdır. Ama zenginler yoksullar olmayınca yaşayamadıklarından ve onlara gereksinim duyduklarından, biz de Heybeliada'da oturduk."

Aslında *Yeni Dünya* toprakları, kelle koltuk altında ilkel ve modern hayatın kökleşmiş geriliminde dillere hiçliğin pelesenk²⁰ tadını bırakan Lévi-Strauss'un itirafına dayanır:²¹ "Gezilerden ve gezginlerden nefret ederim. Oysa şimdi kendi gezilerimi anlatmaya hazırlanıyorum. Ama bu kararı vermek için ne çok bekledim." Gerçek anlamda bu Lévi-Strauss'un tükürdüğünü yalaması değil, öyle bir bekleyiştir ki onun *Hüzünlü Dönenceler*'inden yansıyan yılların birikimine dair yolculuğudur; "*bir zamanlar*" yabanılığa ve topyekün kültürü köşeye sıkıştırmaya verilmiş esaslı bir yanıtır. Ancak bugün pek çok mühendis, jeolog, etnograf ya da diğerleri bir çocuk gibi ellerindeki verilerle oynayıp onları evirip çevirmekte, onlarla olabildiğince eğlenmektedir; resimleri, videoları ve mülâkatları selfie çubuğuyla sosyal medyada kitlesel zevke meze yapmaktadır. Kuşkusuz gerçek öyküler bir uyurgezerin nahoş duygularla kaybolması olamaz. Gerçek öyküler Lévi-Strauss'un karşısına aldığı bıkkınlık ve sıkılganlık duygusundaki serüvenlerin olanca yükü altında ezilmemektir. Bu ise uzak diyarlarda tükenmişliğin verdiği gerilimli acılara gömülüp yola bilenmeyi istemektir; "*istiyorum, o hâlde yoldayım.*"

Coğrafi özelliği açısından stratejik konumda olan Türkiye, verimli topraklara sahip olması nedeniyle çok çeşitli madenleri barındırır. Bunlardan biri de rezerv ve üretim kapasitesi açısından dünya rezervinin yüzde 72'sini kapsayan bor cevheridir.²² Ne var ki kadim geçmişten bugünlere uzanan "*Gözlerini aç! Altın bulacaksınız!*" mottosu maden ve altın avcılarının hırslarına mahkûm olmalarından bile bihaber şekilde onların öylesine yaşamaları anlamına geliyor. Sonuna kadar açılan bu arzu dolu gözler âdeta ferini kaybetmiş şekilde kapitalist arzuya iştahla bakmaktadır. Öyleyse, Spinoza'nın dediği gibi insan umuda kolay, korkuya zor inanır:²³ "Bu tür şeylere hak ettiğinden fazla ya da az değer verdiğimizde bunlar dünyanın dört bir yanında insanı zora sokan batıl inançlar hâline gelir." Oysa insan aramasa gene iyi; ancak neyi aradığını bile bilmeden yaşıyor.²⁴ Kaybettiklerini bilmeden sahip olduklarıyla avunarak yaşıyor. Maden ve altın arayıcıları ya da iştahlı simsarlar gibi gözler açıldığında; jeoloğa, arkeoloğa, filozofa, mitolojiye ve efsaneye tek hakikat diye bel bağlayanlara karşı verilecek yanıt herhalde şöyle olacaktır: Güneşin altında yeni şeyler keşfetmek için arşınla bakalım yolları! Düzlüklerde ve yokuşlarda, ayağında hayalet prangalar varmış gibi yürü! Sandığından daha geç olduğunu haykıran prangalarla kayalıklara ve tepeliklere tırman! Attığın her adımda ayağının altında fokurdayan o sıcak kumu hisset! Omzunun üzerinden ölü ve ruhsuz gökte asılı duran o güneşe bak! Kafana vururcasına ithamlarını sürdüren, hiç kırılmayan göz olan güneşe doğru arşınla yolları! Ama sırtını sakın güneşe çevirme yoksa gölgeni görürsün!²⁵ Düzlükleri ve bayırları arşınla! Sakın durma! Eğer durursan zihnindeki berraklık belki gırtlığına sarılır da idrak ettiğin şeyler zihnine yerleşir ve aşağıda kumların üzerinde bıraktığın korku içine sızar. İyisini yürümeye devam et! Şu an için görevin bu! Henüz bu dünyadan ayrılmadan dünyaya düştüğün an neler olacağını ya da kaybettiklerini bilmeyen biri gibi arşınla yolları! İşte bütün bunlar dünyayı delik deşik eden doymak bilmez maden simsarlarına karşı tabiat ana ve ihtimal dışı olaylar silsilesi tarafından yapılmış bir eşek şakası. (...) Kâbusun, dehşetin ve çaresizliğin tuzaklarını kuşanmış bir eşek şakası. (...) Bu aslında kimsenin kimseyi sürgüne göndermeden sürgünde yaşamayı seçtiği ve kaybedenler dünyasında zavallı küçük insanın dramını anlatan kozmik bir eşek şakası.²⁶ "*Bir ok attım havaya. Düştü bilmem nereye.*"

¹⁹ Nesin, *Vatan Sağolsun*, s.5.

²⁰ *Pelesenk*, bir yandan bir kelime ya da söz grubunu sık sık tekrar etmek, diğer yandan bitkide "kokulu reçine" anlamına gelir.

²¹ Lévi-Strauss, *Hüzünlü Dönenceler*, s.15.

²² Buluttekin, "Bor madeni ekonomisi: Türkiye'nin dünya bor piyasasındaki yeri", s.2.

²³ Spinoza, *Etika*, s.433.

²⁴ Cündioğlu, *Cenab- Âşk*, s.150.

²⁵ Cibran, *Kum ve Köpük*, s.31.

²⁶ Serling, "I shot and arrow into the air", *The Twilight Zone*, Episode 15, 1962.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Ayhan, “Kent müzelerinde barış kültürü: adalar müzesi örneği”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2014.
- Barnard, D. Neal, *Beyni Güçlendiren Besinler*, çev. Sonat Ece Kaya, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2017.
- Buluttekin, M. Burak, “Bor madeni ekonomisi: Türkiye’nin dünya bor piyasasındaki yeri”, *II. Ulusal İktisat Kongresi*, 20-22 Şubat, İzmir, 2008.
- Cıbran, Halil, *Kum ve Köpük*, çev. Kenan Sarıalioğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.
- Cündioğlu, Düccane, *Cenab- Âşk*, 1. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Eco, Umberto, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 2017.
- Foucault, Michel, *Kelimeler ve Şeyler*, 2. Baskı, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara, 2001.
- Fowles, John, *Ağaçlar*, çev. Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2020.
- Gülen, Nejat, *Heybeliada*, Adalı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2018.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *İki Hödüğün Seyahati*, Hilmi Kütüphanesi, İstanbul, 1933.
- Lévi-Strauss, Claude, *Hüzünlü Dönenceler*, 4. Baskı, çev. Ömer Bozkurt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Lloyd, John; Mitchinson, John, *Nasıl Bilirdiniz? Tarihsel Şahsiyetlerin Sıradışı Özellikleri*, çev. Nurettin Elhüseyini, NTV Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nesin, Aziz, *Vatan Sağolsun*, Nesin Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Özbayoğlu, Erendiz, “Heybeliada Yüzey Araştırması”, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 25-29 Mayıs, Tarsus, 1998.
- Serling, Rod, “I shot and arrow into the air”, *The Twilight Zone*, Episode 15, 1962.
- Spinoza, Baruch, *Etika*, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ünal, Fatih, “Rusların hatıralarına göre XVIII-XIV. asırlarda Büyükdere”, *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017. s.543-571.
- Ünal, Fatih, “Vladimir Petroviç Davidov’un seyahat notlarına göre 1835’te İstanbul”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(3): 557-556, 2018